

re; 2) tankönyvekre és eszközökre; 3) tanítókra; 4) pénzárura felügyelő- és 5) kinevezéseket indítványozó bizottság. Az iskola látogató biztosok névsora a város rész és utca megnevezésével öt egész lapot foglal el.

A tanköteles gyermekek száma (5—15 évesek) 9,570; iskolák száma (elemi és felsőbb elemi és egy középiskola) 155. A tanítók száma 182; ezek közt 165 nőtanító. Beirt növendékek száma a községi iskolákban 9,666 (ezek közt 15 évet meghaladtak is.) Az iskola látogatás közép száma 92. 5%. De a közép iskolában 98. 1%-re tehető. Az iskola év tartama átlag 205 nap. Évi bevétel 153,210 $\frac{1}{2}$ dollár. Kiadás 153,210 $\frac{1}{2}$ dollár. A férfi tanítók havi fizetésének átlaga 169 $\frac{1}{2}$ dollár, a nő tanítóké 52 $\frac{1}{2}$ dollár. Egy tanuló iskolázása került átlag 14.83 dollárba és az iskola látogatás átlaga szerint 21.72 dollárba. 1875. nyitottak egy iskolát a varrás-tanításra, mely körül-belől 200 dollárba került, mely öszszegből az iskola maga behozott 175-öt. Voltak esteli rajz-tanfolyamok, továbbá díszítési rajz-tanfolyam és zene-tanfolyam.

Worcester (Massachusetts államban) ezelőtt százötven évvel kezdette meg a községi iskolák felállítását. Providence és Boston után az első, tehát általában véve a harmadik azon városok közt Worcester, mely elmondhatja, hogy ez a rendszer nem importált, hanem amerikai talajon termett s a nemzet geniusza melegén növekedett.

Két sűrűn nyomtatott lapot foglal el az iskola látogatás és mulasztás egyszerű és öszszehasonlító statist. kimutatása. Aztán jó az iskola költségek öszszehasonlító táblázata 1850—76-ig; ezt követi a tanulók szülei nemzetiségének és hazájának öt teljes oldalt elfoglaló táblázata, és tanítók díjainak kimutatása, 3000 dolláron kezdve le 500 dollárig. Az iskola butorokról, felszerelvényekről, kézi könyvekről, sat. szintén nagy gonddal készült, részletes kimutatás van, s az egészet befejezi azon kitüntetett tanulók névsora, a kik tanulásban és iskola látogatásban szorgalmasak voltak egész évben (az az 4 szorgalom-szakban), továbbá, a kik három és a kik két szorgalom-szakban jártak rendszeren iskolába. A kik csak egy szorgalom-szakban voltak szorgalmasak, azoknak nevei mellőzve vannak. Végül megjegyezzük, hogy Amerikában az isk. év (a miénktől eltérően) szorgalom-szakokra (terms) van osztva. A worcesteri termek következők:

1-ső term: 1875. nov. 29-étől tart 1876. febr. 18-ig; tehát áll 11 hétből.

2-ik. 1876. febr. 28-tól ápril 28-ig; áll 9 hétből.

3-ik. Május 8. jun. 30-ig; áll 8 hétből: és a

4-ik aug. 28-tól, 1876. decz. 2-ig; áll 14 hétből.

F. L.

Zur Psychophysik der Moral und des Rechtes (zwei Vorträge) von *Dr. Moriz Benedikt*, Wien, 1875.

A bécsi egyetem orvoskari tanára a német természet-tudósoknak 1874-ben Breslauban és 1875-ben Grazban lefolyt gyűlésén tar-

totta a fent jelzett két előadást. Szerinte az emberi-törekvés alap-törvénye: phisikai, szellemi, erkölcsi és aesthetikai létnek megőrzése és gyarapítása. Az egyénnek minden kedv- és kedvetlenség érzete a község jóllétéhez fűződik, mert a kedv és kedvetlenség ér-zeteinek egyensúlya törvényei, szemben a természet törvényeivel, az egyedi élet céljaival és a fajfentartása érdekeivel, szóval, az öszszes társadalommal szemben: ez egyensúly törvényei egyszersmind törvényei az erkölcsi-érzet egyensúlyának.

Ezen igazság felismerése nemzi a polgári és politikai erényeket és teremti a közügy iránti érzéket. Szerző azt vallja, hogy a nő alkalmasabb az ő egyedi kedv- és kedvetlenségi érzeteinek megfélézésére, mint a férfi; s ezért a nő emancipatio kérdésének olyatén megoldása, hogy a nő a közügyekben részt vegyen, erkölcsi haladás lesz.

A második előadás („Zur Anthropologie der Verbrechen“ czim-mel) az első előadásban kimondott kedv- és kedvetlenségi érzet egyensúlya törvényére támaszkodik. Az erkölcsi egyensúly törvények érzetében áll a jog érzet, mely ha teljes tisztaságra jut jogtudat-tá válik. Az eszményi-jog tartalma az erkölcsan parancsainak és tilalmainak öszszege.

Arra a kérdésre, vajjon rendes értelmi és motorikus képesség mellett föl lehet-e tenni vele született ethikai tompultságot: a közönséges rablók lelki állapotának szorosabb tanulmányozása után igennel kell felelnünk. Minden anthropologiai tény arra mutat, hogy a hátsó agykaraj az érzelem s egyszersmind az erkölcsi érzet székhelye. Kimondhatjuk, hogy a véteknek történelmi, nemzeti és topographiai oldala van. Ha pl. Dalmatiában 100,000 lakásra 46 erőszakos rablás esik, abból 45 eset az országot, a lakosok nemzetiségét, műveltsége fokát és traditióját terheli; ellenben értelmi- és erkölcsileg csak k. 6% esik az egyedek rovására. Minden cselekvésben több a szabadtalanság, mint a szabadság. Az embert igen sok tényező határozza. Mi hoszszas történelmi fejlődés gyümölcse vagyunk.

Bennünk nagy historiai munka van felhalmozódva; minden dúcz-sejtünk a fejlődés évezrei alatt lett azzá a mi. Az a momentán tudat, mintha mindenki szabadon birna választani a jó- és roszt között: semmi egyéb, mint önámítás, mert nem jut eszünkbe, hogy egy némely képzeleteink őseinknek és embertársainknak minő szellemi ránk hatása által merülnek fel és vetik meg tudalmunkban a lábukat.

A „jó és „roszt“ megfelel a „hideg“ és a „meleg“ fogalmának. Azoknak egyike sem ellentétes, hanem két oldalúan viszonyos fogalom.

Kétségkívül igen érdekes problémákat feszeget e két értekezésben szerző, melyek Queteletnek már a 30-as években megjelent művében (Über den Menschen) tüzetesen vannak tárgyalva. Azonban ugy tetszik, csak is impulsus adás végett vetette fel e kérdéseket,

mert különben nem érte volna be azokkal a sok helytt csak úgy odavetett tételekkel, másra hagyva azoknak ethico-psychologiai indokolását és bizonyítását.

F. L.

A francia forradalom philosophiája.

Paul Janet: „*Philosophie de la revolution française*. Paris 1875.“
című művének ismertetése.

(Librairie Germer Bailliére)

A francia forradalom historiájának két korszaka van; egyik 1789-től 1848-ig, másik az 1848 utáni; amaz a föltétlen dicsőítés, vagy gyalázás korszaka; emez pedig olyan, a melyben már skepsis és kritika vegyül a dogmákban való hithez. Az első korszakban évről évre nő a politikai pártok s írók hevessége az ellenzés arányában; a második korszakban épen oly arányban hátrál a politikai dynastismus, lépésről lépésre, s visszavonul csaknem az ellenforradalom határaig.

A forradalom philosophiáját azon kitűnőbb írók nézetei alkotják, a kik e forradalom kitörése óta, megszakadatlan rendben, egymásután nyilatkoztak annak indokai felől; egyik egyben, másik másban keresvén a főfő indokokat; mindenik a maga szempontjából bírálgatta, helyeselte, vagy kárhoztatta, vagy magát a forradalom alapeszméjét, vagy ezen alapeszme életbeléptetésének módozatát.

E különböző álláspontu írók, illetőleg iskolák közül első helyen szólunk az úgy nevezett történelmi iskoláról, s ennek két, ellentétes nézetű képviselőjéről, u. m. Burke- s Fichte-ről.

Történelmi iskola, Burke, Fichte.

Burke az angol alkotmány történelmi fejlődésének analogiájából bírálja a forradalmat. Szerinte az alkotmányt historiai elv s tapasztalat szerint kell fejleszteni. Így tett Angolország, kivéve némileg azon egy esetet, midőn II. Jakabról azon nyilatkozatot tette, hogy elhagyta trónját, s ennél fogva helyébe ültette Mária-t és Vilmost. Igaz, hogy ezen eset eltér Anglia törvényes gyakorlatától, de az angol nemzet csak is kivételes esetnek tekintette ezt, mert az angol törvény és fogalmak szerint a dynastiának örökösnek kell lenni. Igaz, hogy Franciaország helyzete némileg különböző volt, mert itt, az idők folyamában kevés maradt meg olyan, a mire építeni lehessen, de mégis maradt valami, ezt kellett volna tovább építeni. Fő hibája volt a forradalomnak az úgy nevezett „emberi jogok“ metaphysikai proclamálása, a mi merő abstractiókra s szánandó tulzásokra vezetett. Először Burke, hogy az állam minden tagjának s illetőleg minden embernek joga van az igazságszolgáltatáshoz, munkája gyümölcsének élvezéséhez, családalapításhoz, gyermekei neveléséhez, s általában a maga jobblétének — mások kára nélkül — eszközléséhez.

Szerzőnk szerint nem lehet átlátni, mi különbség van e közt és a forradalom által kimondott emberi jogok elmélete közt, ha csak